

За 85. годишњицу професора Маргарите Николајевне Кожине

МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ
(Београд)

1. Маргарита Николајевна Кожина као научник и професор

Маргарита Николајевна Кожина плодотворно је радила на Пермском универзитету целих педесет година, прешавши пут од предавача до професора и шефа катедре. Научна интересовања М.Н. Кожине настала су под утицајем Прашког лингвистичког кружока (В. Матезијуса, В. Гавранека, К. Гаузенбласа), као и веома знаменитих Руса: академика В. В. Виноградова, Л.Б. Шчерба, Г.О. Винокура и других. Основно поље њеног интересовања је функционална лингвистика, односно функционална стилистика као посебна научна дисциплина. О томе сведоче њене значајне монографије¹ им ногобројни

1 (1) *Стилистика и некоторые ее категории (К постановке вопроса)*, Перм 1961, 23 с.; (2) *О понятии стиля и месте языка художественной литературы среди функциональных стилей*, Пермь 1962, 62 с.; (3) *О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики*, Пермь 1966, 213 с.; (4) *К основаниям функциональной стилистики*, Пермь 1968, 251 с.; (5) *О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими*, Пермь 1972, 395 с.; (6) *Стилистика русского языка*, 1-е изд. М.: Просвещение, 1977, 223 с.; (7) *Стилистика русского языка (в переводе на китайский язык)*, Пекин 1982, 329 с.; (8) *Стилистика русского языка (учебник)*. Изд. 2-ое, дополненное и переработанное, М.: Просвещение, 1983, 223 с.; (9) *О диалогичности письменной научной речи*, Пермь 1986, с. 91.; (10) *Стилистика русского языка (учебник)*, Изд. 3-е, дополненное и переработанное, М.: Просвещение 1993, 223 с.; (11) *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв.*, под ред. М.Н. Кожиной, В 3, т. 1: *Развитие научного стиля в аспекте функционирования языковых единиц различных уровней (в соавт.)*, Пермь 1994, 4.1., 304 с.; (12) *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв.*, под ред. М.Н. Кожиной, В 3, т. 2; *Стилистика научного текста (общие параметры)*, Пермь 1996, ч. I, 380 с. (в соавт.); (13) *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв.*, под ред. М.Н. Кожиной, В 3, т. 2; *Стилистика научного текста (общие*

радови². Своје статове о суштини функционалне стилистике М.Н. Кожина је први пут изнела у монографији: *К основаниям функциональной стилистики* (Пермь, 1968, 251 стр.) – практично у време када у науци о језику царује *структурна лингвистика*. М.Н. Кожина заправо још тада износи идеје о функционалном изучавању предмета лингвистике, дефинише статус нове научне дисциплине, одређује њено место у кругу лингвистичких и сродних дисциплина, указује на њене основне појмове и категорије. У свему томе М.Н. Кожина посебно наглашава динамичку страну функционалног стила с позиција лингвистике говора.

Функционална природа језичког система једног или другог стила, односно свих стилова, сматра проф. Кожина, одређена је сфером деловања и општења у чијој основи леже екстралингвистички фактори. Специфични задатак општења опредељује специфично функционисање језичких средстава. Отуда М.Н. Кожина предлаже да се класификација стилова мора базирати на основи функционалне свеукупности, то јест под окриљем ванлингвистичког, што је у то време било веома актуелно мишљење, јер се функционална стилистика налазила у повоју. Међутим, речи М.Н. Кожине изречене у монографији: *О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики* још 1966. године делују и данас веома савремено и модерно. Наиме, проф. Кожина сматра да било које језичко средство интересује истраживача у области функционалне стилистике „не само по себи, него посебно по односу ка изражаваному садржају: како и у којој мери га оно изражава. Према томе на прво место долази истраживање не само форме (језичких јединица самих за себе) него њихова значења, односно ефеката тих значења у говору у вези са израженим садржајем – што говори о битности семантичког плана на свим говорним (језичким) нивоима” (види 25 стр.). У том смислу у сазнатљив систем функционалне стилистике уводи се појам „књижевноуметничка језичка конкретизација” као примерена специфичност уметничког говора и „појмовна конкретизација” као специфичност научног говора. Сва ова одређења јављају се као фундаментални елементи функционалне стилистике у којој доминира

параметры), Пермь 1998, 4.2. Категории научного текста: функционально стилистический аспект, 396 с. (в соавт.); (14) *Речеведение и функциональная стилистика: вопросы теории. Избранные труды*, Пермь 2002, 475 с.

2 Поред четрнаест монографија, уџбеника и приручника Маргарита Николајевна Кожина је до 2010. године објавила и 236 радова.

„системност говорног стила“, тј. системност особеног рода, која је по својој природи функционална, а не системно језичка.

Својевремено, тачније пре 40 година, М. Н. Кожина је писала „Наука је у првом реду поставила себи за циљ нови задатак – неопходност истраживања не само системности (структуре) језика, него и системности говора као његове особене специфике“. Испореди: *О речеведческом аспекте лингвистических исследований и речевой системности функционального стиля. – Исследования по стилистике* (вып 2. Пермь, 1970, стр. 23). Кожина је још 60-их година била један од иницијатора примене статистичких метода у лингвостилистици, посебно у вредновању специфичности функционалних стилова, где је разрадила методику у одређивању деловања на стил говора различитих конкретних екстралингвистичких фактора, прецизније речено метода истраживања по временским одсечцима. Тумачење језичких појава с позиција комуникативно-функционалног приступа уз уважавање екстралингвистичких фактора показало се веома плодотворним не само на теоријском плану него је имало још већи практични значај. Функционална стилистика и комуникативно-функционални приступ језику постали су темељ, основа, база за развитак нових метода изучавања језика. Уз то они су и важан фактор у методици учења говорног језика: од упознавања са његовим лексичко-граматичким системом до практичног савлађивања језика, а на основама комуникативног принципа, односно активног приступа, при чему се уважавају циљеви, задаци и ситуације општења (говорења, комуницирања). Такав метод показао се посебно ефектним приликом обучавања странаца руском језику. Овај метод је нашао своју практичну примену у новим средњошколским уџбеницима и програмима, у које су уведена поглавља из стилистике.

Крајем 80-их и почетком 90-их година Маргарита Н. Кожина појављује се као иницијатор нових смерљења у виду – дијахроне стилистике, контрастивне стилистике, стилистике текста, као и мултидисциплинарних истраживања екстралингвистичких фактора који делују у говорној организацији текста (пре свега мисли се на структуру типова текста). Даље, изучавање везе између језичкозначењских и текстообразујућих процеса. Особито је важна и плодотворна идеја Кожине о издвајању семантичко-стилских категорија.

Између свега осталог треба споменути значај М. Н. Кожине као организатора у научним сферама. Под њеним руководством одржано је неколико међународних научних конференција из области стилистике (на пример: 1980, 1990). М. Н. Кожина је у више наврата била члан организационог комитета совјетских

стилистичких конференција; учествовала је на многим Конгресима слависта и Конгресима мапријала (МАПРЯЛ-а). На њену иницијативу и под њеним руководством уредно излази међуфакултетски зборник научних радова посвећених различитим аспектима стилистике, који је познат широм Русије, бишег СССР, као и у иностранству. Маргарита Николајевна Кожина је, између осталог, члан редакције двају међународних научних часописа: један излази у Ополу (Пољска) под називом „*Stylistyka*”, а други у Београду (Србија) под називом „*Стил*”. Професор Кожина је била научни редактор многих засебних монографија, као и званични рецензент по питањима стилистике при Главном Савету Министарства науке Руске Федерације.

Под њеним руководством написан је и одбрањен велики број кандидатских и докторских дисертација. Она је на Пермском државном универзитету на Катедри за руски језик и стилистику основала у свету познату *Пермску стилситичку школу*, у којој се у последње време претежно проучава научни стил. Најзад, да додамо и ово, водећи стручњак из ове школе је и професор Марија Павловна Котјурова, која је и сама била ученик (студент) Маргарите Николајевне Кожине, а професори и асистенти који гренутно раде на Катедри за руски језик и стилистику Пермског државног универзитета сви одреда су директни или индиректни ученици М.Н. Кожине. За професора Маргариту Кожину може се са стопостотном сигурношћу тврдити да њени лингвистички радови представљају огромну драгоценост и имају непроценљиву улогу у развоју функционалне стилистике.

2. Маргарита Николајевна Кожина као човек и пријатељ

Када сам у априлу 1998. године добио званични позив са Пермског државног универзитета, и то са Катедре за руски језик и стилистику, да одржим серију предавања из историје српског језика, акцентологије и стилистике, био сам, данас ми се чини, срећнији него икада пре и после тога. Наиме, била је то за мене велика част коју човек који се бави науком и професорским послом може да доживи у својој каријери: отићи у Перм и држати предавања на Пермском државном универзитету, односно на Катедри за руски језик и стилистику, коју је основала и на њој радила професор Маргарита Николајевна Кожина, данас сигурно најпознатији стилистичар на свету. Међутим, баш у то време био сам жестоко прехлађен. Када сам, прочитавши писмо, својој тадашњој супрузи Вишњи (нажалост, данас покојној) саопштио да ћу путовати у Перм, она је била веома изненађена, упитавши ме: како могу да путујем у далеки Перм болестан, под температуром? Одговорио

сам да бих путовао у Перм, на Пермски државни универзитет, на Катедру за руски језик и стилистику, ако никако друкчије, онда четвороношке. Не бих замарао читаоца око пута од Београда до Перма, јер сам се више на том путовању задржао у прошлом броју часописа „Стил“ у чланку: *Моји сусрети са професором Маријом Павловном Котјуровом* (Чаркић 2009: 391–397).

Када сам стигао у Перм, било је то на неколико дана пред православни Васкрс. Предавања ми нису тешко пала. Иначе, осећам велико задовољство када уђем у слушаоницу и видим студенте. Преношење знања и изношење властитих ставова о ономе о чему говорим младим људима веома ме инспирише и чини веома срећним, посебно кад могу да младим људима помогнем. Између предавања, у правом зимском амбијенту, обично сам шетао, али не сам. Увек је неко са Катедре био са мном да ми покаже оно што се у Перму може видети. Сваки дан одлазио сам на ручак код проф. Котјурове.

Једног дана, баш у време ручка, Марија Павловна обавестила ме да смо нас двоје данас позвани на вечеру код Маргарите Николајевне Кожине. Договор је био да дођем код проф. Котјурове, а да нас проф. Салимовски одвезе до стана проф. Кожине. Када смо били пред улазом у зграду, проф. Салимовски је упитао проф. Котјурову када да дође по нас, окренуо се и пошао према паркираном аутомобилу. Био сам запањен. Нисам могао да верујем у оно што се дешавало пред мојим очима. Када смо ушли у лифт, упитао сам Марију Павловну: зашто проф. Салимовски не иде са нама. Проф. Котјурова је учила моју запањеност и смешећи се одговорила: на вечеру смо позвани само нас двоје, додавши: код Маргарите Николајевне обично иде само она, и то онда када треба нешто да реферише као шеф катедре. Остали сарадници веома ретко бивају код проф. Кожине, и само у оним приликама када је њој нешто потребно или када они имају неки научни проблем који једино Маргарита Николајевна Кожина може да реши. „Знате, ми сви осећамо велику част и неописиво задовољство када имамо прилику да се сретнемо са Маргаритом Николајевном”.

Зазвонили смо. Улазна врата отворила нам је млађа сестра проф. Кожине. Када сам ушао у примаћу собу, одмах сам схватио да је Маргарита Николајевна непокретна. У току вечере која је била типично руска, уз путер и црни кавијар и још неке друге руске специјалитете, гостили смо се и разговарали. У ствари проф. Кожина је највише говорила, а ми смо слушали и понекад на њена питања одговарали. Приметио сам да је Маргарита Николајевна била веома расположена: смејала се, шалила се, смишљала разне духовитости – једном речју, била је невероватно забавна. Највише се задржавала на временима када је

она била млада, када је постала асистент, па и касније када је постала професор и преузела бригу о Катедри. Присећала се и неких сарадника с којима је имала присне, другарске односе. Негде после девет Марија Павловна је рекла да је време да кренемо како бисмо оставили Маргариту Николајевну да се одмара.

Када сам се нашао у хотелској соби, поново сам проживљавао сваку реч, сваки покрет, сваку гримасу на лицу проф. Кожине, али никако нисам могао себи да објасним откуда тој жени онолика снага да веома живо, чак жустро расправља о научним питањима, да чак понекад падне у ватру, да изражава непојмљиву страст, енергију. Посебно ме очарало сазнање које сам добио током вечере да проф. Кожина, иако непокретна, веома активно учествује у животу Катедре – да брине о млађим сарадницима и њиховом стручном усавршавању и напредовању – а да све го ради из постеле: из постеле пише и радове, диктирајући их својој млађој сестри. Уз све то, она се живо интересовала за Србе, Србију – како се код нас живи, шта ће на крају бити са Србима. Није заборавила да изрази велику радост што се налази у редакцијском колегијуму тако изванредног часописа као што је „Стил” и да жали што не може својим радовима чешће да учествује у његовом креирању³. Други пут имао сам прилику и срећу да се поново нађем у стану проф. Кожине. Било је то у октобру 2005. године. Те године Петрозаводски универзитет доделио ми је почасни докторат. Отпутовао сам у Русију у Петрозаводск на свечаност доделе доктората. У Петрозаводску сам провео око три недеље. После свечаности остао сам да одржим неколико предавања на Петрозаводском и Карелском универзитету. Потом сам отпутовао у Перм на међународну научну конференцију. Пошто сам стигао много пре почетка конференције, одржао сам неколико предавања на Пермском државном универзитету. У току грађања конференције пришла ми је проф. Котјурова и обавестила ме да сам за сутра позван на вечеру код проф. Кожине. Та вест ме је веома обрадовала. Следеће вечери окупило се нас десетак у стану Маргарите Николајеве Кожине. Седели смо у трпезарији за округлим столом. Сео сам између два руска академика. С десне стране био је академик Костомаров Виталиј Григорјевич, а са леве други академик чијег се имена не

3 Ова њена констатација ме подсетила на њено кратко писамце које сам добио после изласка из штампе првог броја часописа „Стил”: „Глубокоуважаемый профессор Чаркич! Поздравляю Вас с выходом в свет Вашего детища – журнала «СТИЛЬ». Очень содержательный и авторитетный получился номер. Чрезвычайно жалею, что я не смогла в нем участвовать... Маргарита Н. Кожина (Пермь).

сећам. Знам само да је његова ближа научна област књижевност. Атмосфера је била опуштена. Проф. Кожина је из своје специјалне столице нудила своје госте. Ипак, главну реч је водио академик Костомаров. У току вечере, у једном тренутку и Маргарита Николајевна је погледала у мене, благо се насмешила и рекла: „Знате, Милосав је дошао чак из Београда, из нама далеке Србије да би ме још једном посетио.“ Истовремено сви су за столом погледали према мени. У том моменту, иако ми је тешко описати осећања која су ме онда преплавила, данас могу само рећи да сам се осећао веома поносно и гордо. Био сам срећан што сам у свом животу доживео тако нешто — да седим у непосредној близини Маргарите Николајевне Кожине и других у науци значајних особа. Проф. Кожина је замолила сестру да оде у другу собу, где се налазила њена лична библиотека, и да донесе задњи број часописа „Стил“. Узела га је у руке, подигла га увис да га сви присутни виде — и почела говорити о Стилџу, употребљавајући најласкавије речи. Морам признати, колико се данас сећам, да сам се осећао као да сам на седмом небу.

Та два-три сата проведена на вечери код проф. Кожине дубоко носим у себи, и када ми се, а то се дешава почесто, смучи од разних непријатности, зачињених нашим домаћим пакостима, та два сусрета ми враћају наду у живот и веру у људе, јер професор Маргарита Николајевна Кожина иако болесна, непокретна, везана за постељу — налази непресушну енергију, снагу да ради и ствара даље. Често се сетим тих пермских тренутака у којима јасно видим лице Маргарите Николајевне и осетим сву њену непресушну доброту и благодот којом зрачи. Иако непокретна, сва динамика, сва моторика коју поседује њена личност садржана је у говору, речима, у исказаним мислима, идејама. После разговора с њом, или у близини ње, човек се осећа озареним, испуњеним вером да може да постигне све што жели. Зато се изнова радујем поновном, трећем сусрету с Маргаритом Николајевном Кожином, који ће се догодити у новембру ове године, јер проф. Кожина има ретко славље — 85. година живота — у чију част је организована Међународна научна конференција.

Литература

- Данилевская Н.В., *Мария Павловна как друг и учитель*, „Стил”, 8, 391-397.
 Котурова М.П., 1995, *К юбилею проф. Маргариты Николаевны Кожинной*, „Stylistika” IV, 338-346.
 Чаркић М.Ж., 2009, *Моји сусрети са професором Маријом Павловном Котјуровом*, „Стил”, 8, 391-397.

